

PŘÍRODOVĚDNĚ ZAMĚŘENÉ KURZY UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU Z POHLEDU JEJICH ÚČASTNÍKŮ

Science-Oriented Courses of the
University of the Third Age from the
Perspective of Their Participants

TOMÁŠ JEDLIČKA, jedlicka.tomas1@gmail.com, Pražské humanitní gymnázium, š. p. o; JAN MOUREK, mourek@natur.cuni.cz, Katedra učitelství a didaktiky biologie, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

Abstract

Factors affecting the motivation to study natural sciences are intensively researched. However, most authors focus on younger age groups of the population, especially primary and secondary school students. In this study, in contrast, we focused on seniors. Their interest-based education at retirement age is becoming more and more important, as the population in the Czech Republic is aging overall. Our main aim was to discover what motivates seniors to begin studying at university, which we did by conducting semi-structured interviews with eight participants in University of the Third Age (U3A) science-oriented courses at the Faculty of Science, Charles University. In the first part of the study, we look at how the seniors view their lives, including their school years, which helps us understand why they want to begin university studies now. The majority of respondents reported that they were very happy and positive during their school years. In the second part, we take a look at their current studies of Third Age university courses. Among the most frequently-mentioned factors that motivated participants to study U3A courses were: an active way of spending free time, interest in current information, expanding what is already known (hobbies), creating new communication topics, a reason to leave the comfort of home, the opportunity to visit interesting places (excursions), the pleasant atmosphere at U3A, and home preparation for courses.

Klíčová slova:

senior, univerzita třetího věku, U3V, motivace seniorů, kvalitativní výzkum, přírodní vědy

Keywords:

seniors, University of the Third Age, U3A, motivation of seniors, qualitative research, science

ÚVOD

Faktory ovlivňující motivaci ke studiu přírodovědných oborů jsou u nás i v zahraničí intenzivně studovány vzhledem k tomu, že zájem o přírodovědně zaměřené studium dlouhodobě klesá (viz např. Škoda & Doulík, 2009; Janík & Stuchlíková, 2010). Většina publikovaných studií se ale zaměřuje na mladší věkové skupiny populace, tedy na žáky základních a středních škol (Prokop, Tuncer & Chudá, 2007; Prokop & Komorníková, 2007; Prokop, Prokop & Tunnicliffe, 2007; Baram-Tsabari, Sethi, Bry & Yarden, 2010; Švandová a kol., 2012). V našem příspěvku jsme se proto zaměřili na seniory, kteří z vlastního zájmu studují přírodovědně zaměřené kurzy univerzity třetího věku (dále jako U3V).

Populace západní společnosti včetně České republiky stárne a s tím souvisí i nárůst zájmu o nejrůznější aktivity pro starší věkové skupiny. Střední délka života se v současné době pohybuje u mužů okolo 74 let a u žen se blíží k 81 roků (czso.cz, 2021). Jednou z možných aktivit pro seniory jsou kurzy tzv. univerzity třetího věku (Staníček, 2002). Již od začátku své existence v roce 1973 sledují U3V čtyři základní cíle. Prvním je zvýšení kvality života starších lidí. Druhým je zajištění vzdělávání seniorů a jejich kontakt s vrstevníky. Následuje koordinace gerontologického výzkumu a jako poslední, ale neméně důležité, je další vzdělávání a výzkum v oblasti gerontologie (Midwinter, 2004).

Kurzy U3V jsou v současné době mezi seniory u nás i v zahraničí velice populární. Jejich výzkumu v českém prostředí se věnovali např. Šemberová (2003), Radvanová (2006), Adamec & Kryštof (2011), Šerák (2015) nebo Špatenková & Smékalová (2015).

V našem výzkumu jsme se zaměřili na studenty kurzů U3V na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, která každoročně otevírá okolo třinácti kurzů z různých přírodovědných oborů. V roce 2019 je navštěvovalo celkem přibližně 280 studentů, mezi nimiž převažují ženy (70 %). Naším cílem bylo zjistit, co seniory ke studiu kurzů U3V motivuje, co jim toto studium přináší, a pokusit se nalézt základní společné rysy, které tyto studenty charakterizují.

Pro náš výzkum jsme zvolili metodu polostrukturovaných rozhovorů s vybranými účastníky kurzů U3V (Švaříček & Šedová, 2014). V následující kapitole se věnujeme především zasazení problematiky vzdělávání seniorů do kontextu celého lidského života a stárnutí jedince, významu vzdělávání pro život seniorů a následně samotné koncepci a stručné historii vývoje univerzity třetího věku ve světě a u nás.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Stárnutí a jeho vliv na kognitivní funkce

Život člověka je možno rozdělit do čtyř fází, které jsou chronologicky seřazeny od narození až po smrt. Jsou označovány jako tzv. první až čtvrtý věk (Sak & Kolesárová, 2012).

V tomto příspěvku se věnujeme skupině lidí, kteří ve většině případů v nedávné době zahájili

svůj *třetí věk*, tedy stárnutí. Do fáze stáří přecházejí lidé v jistém věkovém rozmezí, ale přesná hranice je velice individuální a neostrá. Může to být vnímáno spíše jako plynulý přechod související s celým procesem stárnutí. Jedinci v této fázi života již většinou netráví svůj čas v práci a mají tedy více volného času. Jsou svobodnější a tuto svobodu využívají často k naplnění svých osobních cílů a zálib. Většinou již také nesou menší zodpovědnost při zajištění domácnosti a rodiny (Sak & Kolesárová, 2012).

Časová diferenciacie přechodu jedinců do fáze stáří vzniká na základě genetické unikátnosti, životní historie, ale i kulturních faktorů. Dílčími faktory, které také ovlivňují vstup člověka do životní fáze stáří, jsou například životní styl, kvalita životního prostředí, zdravotní a sociální systém na daném území nebo třeba práce, kterou jedinec vykonával. Stáří a kvalita života starých lidí jsou do jisté míry i obrazem společnosti, ve které jedinec stárne. Podle toho, jak se mění a vyvíjí společnost, mění se i podoba a průběh stáří. Tyto změny můžeme pozorovat dokonce i mezi jednotlivými generacemi (Kern, 1999; Mortimer, 2008). Současný senior vypadá rozhodně jinak než senior z období na začátku minulého století, a to nejenom po vizuální stránce. Někteří se věnují více kulturním zážitkům, jiní sportu, pokud jim to zdraví dovolí, jsou tak celkově aktivnější (Auerbach et al., 2017).

S přibývajícím věkem člověka, statisticky od šedesátého roku života, dochází ke zhoršování kognitivních funkcí, které mohou v některých případech vést i k tzv. stařecké demenci. Mezi hlavní kognitivní funkce ovlivněné stárnutím patří například paměť, schopnost koncentrace nebo schopnost se pohotově a správně vyjádřit. Úroveň těchto funkcí ovlivňuje celkovou schopnost seniora žít spokojený, bezpečný a samostatný život (Boelens, Hekman & Verkerke, 2013). Nástup a intenzita zhoršování kognitivních funkcí je dost individuální

a zdá se, že je možné je oddálit, případně zpomalit, například jejich trénováním nebo přiměřenou fyzickou aktivitou, a zajistit tak seniorům spokojené stárnutí (Jaeggi et al., 2008). Kvalitní paměť nebo pohotové reakce však samy o sobě neznamenají spokojené stárnutí, i když jsou samozřejmě jeho součástí. Podstatnou složkou spokojeného stárnutí je spokojenost se svým zdravotním stavem, rodinou a partnerskou situací, finanční situací, úrovní samostatnosti a sociální situace. To vše souvisí s pocitem začlenění do společnosti nebo tím, jak staří se jedinci subjektivně cítí (Więczkowska, 2017).

Posledním obdobím života je čtvrtý věk, kterému se někdy říká období pravého stáří. V tomto období se kruh uzavírá a jedinec se opět (jako v první fázi) stává závislým na druhých, například z důvodu zhoršení zdravotního stavu. Tato fáze života je zakončena smrtí.

Mezi třetím a čtvrtým věkem se nachází tzv. období osobního zadostiučinění (Laslatt, 1989), které ovlivňuje osobní vnímání věku daného jedince, což má podstatný vliv na jeho kvalitu života. Právě v této době různí lidé vnímají své stáří velice individuálně a mohou se cítit výrazně mladší, či naopak starší, než ve skutečnosti jsou. Mnoho seniorů je v období třetího věku zdravých a velice aktivních, také již naplnili často své tužby a životní cíle, a to je možná důvod, proč bývá právě období třetího věku označováno jako koruna života (Laslett, 1989).

Vzdělávání seniorů a jeho vliv na kvalitu života

Vzdělávání seniorů se v dnešní době věnuje stále více lidí a je mu věnována větší pozornost než v minulosti. Seniori mající zájem rozšiřovat své vědění mají v současnosti především ve větších městech na výběr z celé řady možností. Nicméně je snaha dát tuto možnost co nejširšímu množství lidí v postpro-

duktivním věku (Adamec et al., 2010). Mezi seniory je zájem spíše o neformální způsoby vzdělávání, to znamená účast na různých kurzech a akcích, které bývají zajištěny komerčním či neziskovým sektorem. Mezi zájemci o neformální vzdělávání jsou z více než 50 % zastoupeni absolventi vysokých škol, s nižším stupněm dosaženého vzdělání klesá i jejich počet (Rabušic, 2006). Mezi organizace poskytující v České republice neformální vzdělávání patří například Akademie třetího věku, Kluby důchodců, Seniorské kluby a Centra vzdělávání seniorů. Tyto organizace poskytují možnost vzdělávání pro seniory v regionech, ve kterých nejsou univerzity, a často udržují se seniory neformální vztah. Pokud se senior rozhodne věnovat svůj volný čas formálnímu vzdělávání, může navštěvovat některou z U3V (Muhlpachr, 2001).

Studium U3V může poměrně významně ovlivňovat kvalitu života seniorů. Jedním z pozitivních příkladů je to, jak studium ovlivňuje jejich subjektivní vnímání svého zdravotního stavu. Studenti U3V hodnotí svůj zdravotní stav v průměru lépe než jejich vrstevníci, kteří U3V nestudují, protože jsou aktivnější a celkově lépe vzdělaní (Bryla et al., 2013). Většina z nich také udává, že se cítí mladší, než je jejich skutečný kalendářní věk (Zielin, Muszalik & Kedziora, 2012). Velká část seniorů se rozhodla studovat U3V kvůli získávání vědomostí, ale přínos U3V není určité pouze na této úrovni. Právě další úrovně U3V, jako je třeba úroveň sociální, jsou ovlivněny typem modelu využitého danou U3V (Hori & Cusack, 2006). Dalším z důležitých přínosů studia U3V pro život seniorů je možnost navázání sociálních kontaktů s vrstevníky (Picton & Yuen, 1998; Skálová, 2015; Mackowicz & Wnek-Gozdek, 2016).

Vznik, vývoj a hlavní modely U3V

U3V vznikly díky myšlence Pierra Vellase, který pozoroval souvislost mezi dlouhověkostí a vitalitou francouzských seniorů. Navrhl, že by se na tom mohly dále aktivně podílet i univerzity, které by mohly dělat kurzy o stárnutí pro seniory a zároveň se věnovat gerontologickému výzkumu a tím zlepšovat život seniorů. První U3V vznikla ve francouzském Toulouse v roce 1973 a její program běžel pět dní v týdnu osm až devět měsíců každý rok (Vellas, 1997). Tento koncept byl natolik úspěšný, že se v dalších částech Francie a jiných frankofonních evropských zemích začaly otevírat další U3V. Všechny U3V náležely k univerzitám a využívaly jejich prostory a zařízení, což zahrnovalo i služby dostupné běžným studentům. Nabízely také studijní program na míru přizpůsobený starším lidem se zaměřením na zdravotní a sociální problémy spojené se stárnutím (Midwinter, 2004). Jako další pocítila potřebu věnovat se v tomto odvětví starším lidem Velká Británie, která svou první U3V založila v Cambridge v roce 1981. Jejím cílem je poskytovat seniorům možnosti pro rozvoj jejich intelektuálního a kulturního života. Vytváření prostředí, ve kterém se mohou bez omezení převážně intelektuálně rozvíjet, a to v co nejširším záběru (Laslett, 1984).

V současnosti existuje ve světě několik různých modelů U3V, které jsou ovlivněny propojením s univerzitami, vzdělávacími programy a možnostmi studentů se zapojit do chodu U3V (Niedzielska et al., 2017). Všechny tyto modely vycházejí ze dvou základních modelů, kterými jsou model tzv. francouzský a britský. Přestože původní záměr francouzských a britských U3V byl téměř totožný, jejich koncepce se v několika podstatných bodech liší. První britská U3V v Cambridge odmítala představu pasivního vstřebávání informací studenty. V Británii byl zájem o to, aby došlo k vytvoření vyrovnaného vztahu mezi studenty a vyučujícími a vytváření

studijního prostředí samotnými seniory. Někteří z nich se měli sami podílet na učení ostatních, jiní například na administrativě. Britské U3V se tedy nasměrovaly k modelu vzájemného vzdělávání, při kterém vznikají menší skupiny lidí, které se navzájem učí a tvoří ideální prostředí pro společné překonávání nástrah stárnutí všeho druhu. Díky tomuto modelu je splněn ve velké míře právě sociální aspekt U3V (Hori & Cusack, 2006).

Dalším rozdílem, který odlišuje britský model od francouzského, je míra napojení U3V na tradiční univerzity. V britském modelu je napojení na univerzity minimální, případně žádné. Pokud nějaká spolupráce funguje, jedná se především o možnost využívat učebních prostor univerzity. Francouzský a britský model U3V se liší i v systému řízení. Ve francouzském modelu jsou U3V řízeny shora samotnou mateřskou univerzitou, zatímco v britském modelu jsou U3V řízeny zespoda studenty. Samotní studenti U3V využívající britského modelu si této samosprávy skutečně váží (Huang, 2006).

Existují i další odlišné modely, příkladem je model používaný ve Finsku, které založilo svou první U3V počátkem 80. let 20. století na univerzitě ve městě Jyväskylä. Při vytváření konceptu této U3V byl inspirací jak britský, tak francouzský model. V současné době se tak opírá o univerzitní program a využívá univerzitních zdrojů, ale zároveň nechává studenty, aby promlouvali do studijního plánu a podíleli se na chodu samotné U3V (Yenerall, 2003).

První univerzita třetího věku v České republice vznikla v roce 1986 na Lékařské fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Po Univerzitě Palackého následovala Univerzita Karlova, kde probíhaly první kurzy na 1. lékařské fakultě (1. LF UK). Tématem prvních kurzů bylo zdraví a jeho prevence. Během následujících let se přidala brněnská Ma-

sarykova univerzita a poměrně zlomový byl pro U3V v České republice přelom tisíciletí, kdy byl otevřen první víceletý obor pro U3V, a to na Vysokém učení technickém v Brně (Adamec & Hašková, 2010). Přírodovědecká fakulta UK otevřela své první kurzy U3V v akademickém roce 1997/1998 (Veronika Fialová, osobní sdělení 2021). Vzhledem k přístupu školy ke studentům by se dalo říct, že české U3V jsou obecně inspirované francouzským modelem.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Pro lepší uchopení tohoto tématu jsme si vymezili následujících devět dílčích výzkumných otázek:

1. Proč se studenti U3V rozhodli jít znovu studovat?
2. Jaký vztah ke studiu měli senioři studující U3V v mládí?
3. Jak ovlivnilo zaměstnání v produktivním věku jejich rozhodnutí studovat U3V?
4. Jak snášejí studenti U3V odchod do důchodu?
5. Jak si studenti U3V užívají seniorský věk?
6. V jaké míře jsou studenti U3V společensky aktivní?
7. Co studenti U3V na svém studiu nejvíce oceňují?
8. V jaké míře je pro studenty důležité navazování nových kontaktů na U3V?
9. Kolik času musejí studenti U3V věnovat domácí přípravě a jak domácí přípravu vnímají?

METODIKA

Data v tomto výzkumu jsme sbírali pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které s respondenty vedl první autor tohoto článku v rámci své diplomové práce (Jedlička, 2019). Rozhovory jsme

nahrávali na digitální diktafon z důvodu dalšího zpracování (Opdenakker, 2006). Délka rozhovorů se pohybovala v průměru okolo 55 minut, přičemž nejdelší rozhovor trval téměř 1,5 hodiny a nejkratší přibližně 45 minut. Polostrukturovaný rozhovor byl veden podle předem připraveného schématu, díky kterému byla jasně daná linie rozhovoru, ale během rozhovoru mohly být kladeny doplňující otázky, které napomáhaly lepšímu porozumění souvislostem. Otázky také mohly být různě přeskakovány a kladeny v takovém pořadí, aby byla udržena dynamika rozhovoru (Švaříček & Šedová, 2014).

První částí rozhovoru byly úvodní otázky tzv. „ledoborce“, které mají za úkol navodit spontánní atmosféru rozhovoru a prolomit počáteční bariéry. Poté následovala hlavní část rozhovoru, kterou jsme rozdělili do tří částí.

Kdo respondent je?

Proč se rozhodl studovat U3V?

Pocity související se studiem U3V.

Jako respondenty jsme vybírali aktivní účastníky kurzů U3V na Přírodovědecké fakultě UK, kteří se alespoň jeden rok účastnili kurzů U3V na libovolné univerzitě, z toho pak alespoň jeden semestr studia absolvovali v některém z kurzů U3V na PřF UK. Potenciální respondenty jsme oslovili hromadně při osobní návštěvě na vybraných kurzech.

Rozhovorů se zúčastnilo celkem 10 respondentů (jeden z nich se zúčastnil rozhovoru pilotního), z toho bylo 6 žen a 4 muži, což přibližně odpovídá poměru pohlaví mezi účastníky kurzů U3V na PřF UK. Dva respondenti museli být z výzkumu vyřazeni, vzhledem k nesrozumitelnosti pořízeného zvukového záznamu a následným problémům s jejich analýzou. Analyzovali jsme tedy rozhovory s celkem 8 respondenty, z toho bylo 5 žen a 3 muži. Jejich přehled uvádíme v následující **Tabulce 1**.

Tab. 1 Seznam respondentů, jejichž rozhovory byly analyzovány. Křestní jména respondentů byla změněna pro zachování jejich anonymity. * – respondent pilotního rozhovoru.

Jméno	Pohlaví	Vzdělání	Vystudovaný obor
Hana	žena	VŠ	Medicína
Ivana	žena	VŠ	Ekonomie
Jana	žena	SŠ s maturitou	Rostlinná výroba
Jitka	žena	SŠ s maturitou	Chemie
Lenka	žena	SŠ s maturitou	Ekonomie
Karel	muž	SŠ s maturitou	Elektrotechnika
Libor	muž	VŠ	Informatika
Vratislav*	muž	VŠ	Ekonomie

Nejprve proběhl pilotní rozhovor, jehož cílem bylo ověřit relevantnost samotného výzkumného záměru i otázek ve struktuře rozhovoru a objevit jejich případné nedostatky (Jeřábek, 1993). Po absolvování pilotního rozhovoru byl respondent zpětně dotázán, zda byly jednotlivé otázky rozhovoru srozumitelné a relevantní vzhledem ke zkoumanému výzkumnému problému. Pilotní rozhovor proběhl dobře a po jeho vyhodnocení došlo pouze k drobným úpravám ve formulaci některých nejednoznačných otázek. Také metody přepisu a samotného kódování byly díky pilotnímu rozhovoru otestovány a upraveny na míru potřebám dané studie. Respondentem pilotního rozhovoru byl muž (Vratislav, viz Tabulka 1), který jako jediný neabsolvoval žádný kurz na Přírodovědecké fakultě UK. Vzhledem k tomu, že pilotní rozhovor proběhl úspěšně a odpovědi nevybočovaly z rámce odpovědí ostatních respondentů, rozhodli jsme se jej zařadit do dalšího zpracování, přestože respondent nikdy nechovil na žádný z kurzů na PřF UK a kurzy absolvoval na jiné fakultě.

Místo rozhovoru si mohli jeho účastníci vybrat ze dvou nabízených variant. Obě místa se nacházela v prostředí klidné kavárny, která měla zajistit co

nejvyšší kvalitu zvukového záznamu a zároveň navodit příjemnou, pokud možno neformální atmosféru pro hodinu trvající rozhovor. Výběr kavárny byl také vzhledem k vyššímu věku některých respondentů ovlivněn dobrou dopravní dostupností pomocí městské hromadné dopravy. Snahou také bylo absolvovat rozhovor v čase co nejmenší exponovanosti dané kavárny pro maximalizaci kvality zvukového záznamu. Většina rozhovorů tedy proběhla v dopoledních hodinách.

Po absolvování a nahrání jednotlivých rozhovorů následovalo jejich doslovné přepsání do textové podoby (Švaříček & Šedová, 2014; Markle, West & Rich, 2011; Tilley et al., 2002), přepis provedl první autor tohoto článku. Samotná analýza probíhala pomocí otevřeného kódování, kdy jsou jednotlivým výrokům v textu přiřazovány kódy. Jako kódy jsme použili klíčová slova, která reprezentovala, pro lepší přehlednost, významový obsah daného kódu. Přiřazené kódy slouží k částečnému zobecnění určitých témat a také umožňují roztrždit výroky do kategorií. Tím je text rozebrán na menší jednotky, se kterými se dále pracuje. Jednotlivé kódy (jednotky) jsme nadále shlukovali do větších celků podle podobnosti nebo jiné souvislosti s daným problémem.

Následně vznikl seznam kategorií a podkategorií, do kterých jsou přiřazeny jednotlivé kódy. Některé kódy se nacházejí i ve více kategoriích. Výsledkem otevřeného kódování je tedy rozsáhlý seznam kódů, které jsou snadno dohledatelné v textu a rozříděné do jednotlivých kategorií (Švaříček & Šedová, 2014; Ryan & Bernard, 2003). S výsledky otevřeného kódování jsme následně pracovali za využití techniky „vyložení karet“. Při této technice vezme výzkumník kategorizovaný seznam kódů vytvořený metodou otevřeného kódování a vytvoří z textových fragmentů rozhovorů text související se stanovenými výzkumnými otázkami, které následně okomentuje a propojí svými poznámkami pro lepší srozumitelnost a přehlednost (Švaříček & Šedová, 2014).

VÝSLEDKY

Výsledky jsou řazeny tematicky a většinou kopírují souslednost témat probíraných během rozhovoru.

Vzpomínky na školní léta a studium

Vzpomínky na školní léta a studium byly pro většinu respondentů příjemné, a to může být jeden z důvodů, proč se rozhodli pokračovat ve studiu i v pokročilém věku, jak dokládá následující citace:

Tak kvůli tomu asi chodím pořád. Já jsem chodil do školy rád. Mně to nikdy extra nevadilo. Já mám na to příjemné vzpomínky. (Libor)

Většinu respondentů studium bavilo, měli dobré výsledky:

Vzpomínám samozřejmě rád, protože jsem chodil do školy rád, škola mně každá šla. Maturoval jsem se samejma jedničkama. (Vratislav)

Vedle školních úspěchů hrál důležitou roli i kolektiv spolužáků, který jim někdy mohl do jisté míry nahradit i chybějící sourozence:

Na svá školní léta vzpomínám v dobrém. Já jsem byla šprtka, jedničkářka a škola mě bavila. A ještě mě to naplňovalo, protože jsem byla jedináček, takže kamarádka, parta a to všechno bylo ve škole, takže já jsem školu prostě baštila. (Jana)

Následující citace Ivany, která vystudovala medicínu, dokládá, že důležitým aspektem dobrého kolektivu spolužáků je společný zájem o obor, který působí motivačně:

My jsme byli úplně úžasní, všichni jsme se úplně prali, abychom si to mohli všechno vyzkoušet. Měli jsme rozpisy, kdo kdy půjde fiškusovat a kdo půjde držet háky, protože jsme chtěli všichni všechno. (Ivana)

Mezi respondenty byl i Karel, který dodělával maturitu ve večerní škole. Dobrý kolektiv starších, zkušenějších spolužáků byl podle Karla tím, co mu pomohlo vytrvat ve studiu až k maturitě. Pro studium byla důležitá i podpora jeho manželky:

Takže já jsem rýsoval a manželka mi pomáhala, kopírovali jsme to přes sklo, takže takhle jsme si navzájem pomáhali. Já jsem byl těsně po vojně, takže mně bylo dvacet jedna, ale byli tam i starší. Nás tam držel kolektiv právě těch starších a asi i rozumnějších, jsme si šli sednout po škole na kávu nebo na pivo a ten kolektiv tam byl fantastický, že jsem to těch pět let vydržel. (Karel)

Objevovaly se ale i reakce méně pozitivní, které souvisely s tím, že některým respondentům rodiče z finančních důvodů neumožnili další studium a po maturitě nastoupili hned do zaměstnání. Studium kurzů U3V si tak nahrazují to, co jim bylo dříve odepřeno:

Já jsem na vejšku nešla, protože se matka rozvedla, tak bylo málo peněz, takže jsem šla rovnou do práce. Střední školu mám ekonomku v Reslovce, a hned po škole jsem šla dělat nějakou referentku bezpečnosti práce. (Lenka)

Z uvedené citace je patrné, že Lenka své první zaměstnání nehodnotí jako příliš atraktivní a společensky významné („nějakou referentku“). Lenka ihned dodává, že by raději pracovala v jiném oboru, který by jí umožnil věnovat se tomu, co ji vždy zajímalo, tedy rostlinám. Asi i proto navštěvovala na U3V kurz biologie rostlinné buňky:

Možná bych chtěla dělat někde ve skleníku, pěstovat nějaké hezké kytky. Ale ne nějaké přepichování, ale abych se starala až vyloženě o ty hezky kvetoucí. Aby to tam hezky vonělo. (Lenka)

Dalším příkladem je Hana, která dodnes lituje, že se nemohla na střední škole věnovat studiu chovatelství, protože ji od toho maminka odrazovala a považovala tento obor za málo hodnotný.

No právě maminka, ta to hrozně podceňovala, že tam prý studujou jenom hloupí lidi, kteří se nikam nedostanou a potom jenom kydaj u zvířat bobky. Takže nějak to nedopadlo...takže to já kdybych se mohla znovu rozhodnout, tak bych chtěla dělat takhle se zvířatama. (Hana)

Uvedené příklady výpovědí je možno rozdělit do dvou kategorií. V jedné by byly reakce pozitivní, ze kterých lze vyčíst nadšení pro školu a vzdělávání, i když to bylo v některých případech podpořeno dobrým kolektivem spolužáků. Nicméně vzpomínky na studium v mladém věku jsou pro tuto skupinu respondentů příjemné. To může být jedním z důvodů, proč se rozhodli pokračovat ve studiu i v pokročilém věku. Do druhé kategorie lze zařadit reakce méně pozitivní, které v případě obou respondentů

souvisejí s tím, že nemohli dále studovat, případně nemohli studovat obor, po kterém toužili.

Souvislost mezi zaměstnáním a studiem U3V

V žádném z absolvovaných rozhovorů jsme nenašli jasnou souvislost mezi bývalým zaměstnáním a studiem na U3V. Jedinou alespoň částečnou odpověď nám poskytl rozhovor s Ivanou, která byla lékařka a stále se pohybuje ve svém oboru jako příležitostný zastupující lékař:

V tom je docela problém, že i my v tomhle věku prostě musíme chodit na semináře pracovat na sobě, číst. Není to možné žít z podstaty. (Ivana)

Ivana je zvyklá se stále věnovat sebevzdělávání především ve svém oboru, a proto pro ni není navštěvování U3V ničím neobvyklým. Další souvislosti mezi prací a U3V u seniorů byly prostšího charakteru, jako například doporučení U3V starším kolegy z práce:

Kolega, který chodil na stavárnu. Tak mi povídá, Karle, máš čas, dozvíš se tam zase něco nového. A představ si to, že nás tam je teď asi osm od nás z dopravního podniku. Takže jsem přesvědčil zase dalšího. (Karel)

Je zajímavé, že nikdo jiný kromě Ivany nespojuje ani vzdáleně docházení na U3V se svou bývalou profesí. Jak vyplývá z následujících kapitol, navštěvování U3V souvisí spíše s koníčky a zájmy respondentů.

Účastníci U3V a jejich odchod do důchodu

Všichni senioři, se kterými jsme dělali rozhovor, byli v důchodu. Každý tedy v minulosti řešil odchod do důchodu a prožíval pocity s tím spojené. Zajímalo nás, jak tento životní přelom vnímali a jak se s ním vypořádali. Umožnilo nám to udělat si

o respondentech celkový obraz a lépe pochopit jejich přístup k životu. Téměř všichni senioři v našem vzorku odešli do důchodu přesně ve věku, kdy jim to zákon umožňoval. Jedinou výjimkou byla Ivana:

Já jsem pět let v důchodu, pracovala jsem do šedesáti devíti let. Měla jsem svojí soukromou ordinaci, interna a praktický lékař, a potom jsem už nechtěla hlavně tu administrativu okolo. Tak jsme se ještě s jednou kolegyní dohodly, že skončíme. (Ivana)

Ostatní odešli v předepsaném věku, přestože mohli v práci pokračovat. Konkrétní důvody pro odchod do důchodu se mezi jednotlivými respondenty lišily, od touhy být na venkově s manželkou v případě Karla, až po opuštění stresového prostředí v práci v případě Lenky:

Já jsem mohl dělat klidně dál. Mě tam i přemlouvali, asi jsem byl v oblibě. Manželka už byla v důchodovém věku, ta čekala na mě. Ale já jsem si opravdu řekl, až dojde můj věk, tak půjdu do důchodu, tak jsem to v dubnu zapíchl. Nečekal jsem ani na konec roku. Byl duben, tak jsem chtěl už být venku. (Karel)

Takže já, hned jak jsem měla možnost jít do důchodu, tak jsem šla. Ona i ta práce účetní, když máte závěrky, tak to jsou takové stresy, takže jsem se nechtěla už stresovat a nechala jsem toho hned. (Lenka)

Senioři často zmiňovali, podobně jako Karel ve výše uvedené citaci, že by mohli v práci ještě zůstat, ale odešli z vlastní vůle. Z těchto ukázek lze vyčíst, že se respondenti z velké části na důchod těšili. Přestože mohli pokračovat ve svém produktivním životě, rozhodli se obrátit list a vstoupit do další kapitoly života. Našli se mezi nimi i tací, kteří se na důchodový věk systematicky připravovali i několik let dopředu jako Vratislav:

Užívám si náramně, ale člověk musí nejdříve něco nashromáždit, udělat, aby to mohl potom nějak využívat. Když se chceš napít, tak si musíš nejdříve do toho hrnku něco nalít. Já jsem si uvědomoval dobře deset let předtím, než jsem šel do důchodu, že se na to musím nějak připravit. Už za toho produktivního pracovního věku. Především co se týče pěstování fyzické stránky a vlastně i té psychické. Už tehdy mě to zajímalo, co bude potom. Že už jsem si našlehal a teď si užívám, ale šleham furt samozřejmě. (Vratislav)

Dobrovolný odchod do důchodu v přesně určený čas a často i příprava na důchod byly významné společné rysy většiny našich respondentů.

Spokojenost účastníků U3V s jejich současným životem

Dalším naším cílem bylo zjistit, jak účastníci U3V vnímají svůj současný život a zda si ho užívají. Během rozhovorů jsme narazili na velké množství pozitivní energie, která z respondentů přímo sršela:

Ale můžu říct, že to pětileté studium na vysoké škole bylo společně teď s důchodem dvě nejkrásnější období mého života. (Vratislav)

V létě jsme převážně venku, takže žiju venkovský život. Takže na zimu se stahujeme sem na Zličín a užívám si to, co jsem přes léto zanedbával, hlavně kulturu si užívám. Hlavně divadla a výstavy, v kině jsme už dlouho nebyli. (Karel)

Někteří z respondentů jsou i přes svůj pokročilý věk aktivní a svůj čas tráví stále velice produktivně:

Já teď docela věnuju čas děláni časopisu. Je to zpravodaj, každý měsíc to vychází a já tam jsem šéfredaktorka, ale zase prosím vás berte to s rezervou tohle všechno. Děláme prostě časopis ještě s jednou

fotografkou a jednou paní z obecního úřadu. Nějaké články sbírám, historii, do kroniky koukám, aby to bylo trošku zajímavé. (Ivana)

Pro některé se stala významnou součástí života v seniorském věku právě U3V:

Takže si to v podstatě užívám s tím, že takhle přes tu zimu chodím do té školy a přes léto máme chatu, kde teda se ženou blbneme. Do té školy v podstatě chodím čtyři dny, pondělí, úterý, středa, čtvrtek, takže každý den jdu na jednu vysokou školu. (Libor)

Jak je možné vyčíst z vybraných úryvků výše, senioři navštěvující U3V si důchodového věku užívají plnými doušky a rozhodně patří mezi aktivní část starší populace. Někteří z nich jako třeba Vratislav dokonce označují důchodový věk jako jedno z nejkrásnějších období ve svém životě.

Společenský život účastníků U3V

Během rozhovorů jsme se snažili zjistit, do jaké míry a jakým způsobem se účastníci kurzů U3V společensky angažují, zda vyhledávají společnost nebo trpí pocity samoty. Všichni potvrdili, že pro ně kontakty s přáteli a známými hrají důležitou roli. Nejjasněji to popsal Vratislav, který zmínil jako podstatnou součást sociálního zapojení i svou rodinu:

Fajn parta byla a bude vždycky důležitá, co se týče toho sociálního zapojení. A samozřejmě rodina. Ta musí být a je úžasné, když je ta rodina bezkonfliktní, máme se všichni rádi navzájem. (Vratislav)

V několika případech jsme se setkali s tím, že mají respondenti tolik známých, že na všechny, podle svých slov, ani nemají čas:

Já mám okolo sebe tolik kamarádů a přátel, že s nima nestačím komunikovat. (Libor)

Já mám teda všude takových známých. Hodně se scházíme s těma spolužačkama ze školy a teď i manžel dělá U3V...takže ten má prostě okruh lidí těhlejších, teď z té chaty máme lidi a i z dřívější chaty. Takže my máme okruh možná čtyřiceti lidí, se kterejma se stýkáme. (Jitka)

Všichni naši respondenti se tedy při rozhovorech projevíli jako velmi společensky aktivní. U žádného z nich jsme se nesetkali s tím, že by pociťoval své sociální vyžití jako nedostatečné nebo trpěl samotou.

Motivace účastníků U3V pro návrat do studia

Jedna ze základních otázek, které jsme si na začátku výzkumu kladli, byla, proč se vlastně někteří senioři rozhodnou jít opět studovat? Co je jejich hlavní motivací pro to, aby trávili svůj čas na univerzitní půdě? Z jednotlivých rozhovorů vyplynula řada různých důvodů, ale jeden byl pro téměř všechny respondenty společný, a to byla snaha trávit svůj čas smysluplně:

Ale říkala jsem si, že by mohlo být dobré mít něco pravidelně, něco, do čeho bych se mohla ponořit. A aby to přitom neomezilo nějak mé další aktivity, v podstatě abych rozumně využila ten čas, kdy na mě nikdo jinej nemá čas. (Jana)

Dalším často zmiňovaným důvodem byl zájem o informace, svět kolem nás a o získání nadhledu, který jim dá podle následující citace Libora právě vzdělání, například na kurzech U3V:

Říkal jsem si, musím začít něco dělat, tak jsem začal chodit do té U3V, právě z toho důvodu, že jsem chodil vždycky rád do školy a vždycky jsem rád vstřebával informace. Já mám celý život pocit, že čím člověk víc ví, tím má nad vším větší nadhled, nemusí hned na každou blbost naletět. Takže já mám pocit, že informace jsou pro mě jedny z nejdůležitějších. (Libor)

Dalším poměrně rozšířeným důvodem navštěvování U3V byla snaha respondentů o rozšíření svých znalostí o tématu jim blízkém. Příkladem je Jitka, která je vášnivou zahradnicí a studium kurzu U3V jí přineslo nečekané rozšíření obzorů o netušené aspekty stavby rostlinného těla:

Tak jsem si řekla, že když mám ráda ty kytky, tak že půjdu na ně. Ale jsem teda, upřímně vám řeknu, v šoku z toho, jak je tělo rostlin složité! To jsem si nepředstavovala, fakt teda ne. (Jitka)

Na druhé straně je Karel, který si rozšiřuje obzory právě tím, že chodí na něco, co ho vlastně nikdy moc nezajímalo.

No jsou to často věci z praxe, a i různé novinky nám vysvětlují. Jsou to věci, které mě vlastně nikdy moc nezajímaly, ale o to víc se mi tím rozšířily obzory. (Karel)

Zdroje motivace ke studiu jsou tedy u jednotlivých respondentů různé, ale tím, co je v tomto případě spojuje, je snaha o smysluplné využití volného času a rozšíření vědomostí a obzorů. U některých respondentů výběr tématu navštěvovaného kurzu korespondoval s jejich zálibami nebo koníčky a studium je dovedlo k neočekávané změně náhledu na objekty jejich zájmu.

Hodnocení studia kurzů U3V

V další části výzkumu jsme se zajímali o to, co konkrétně se respondentům líbí na jejich studiu kurzů U3V, co na něm považují za přínosné a zda k němu mají nějaké výhrady. Nalezením odpovědi jsme objevili další zdroje motivace pro navštěvování U3V. Odpovědi respondentů lze rozdělit do několika podkategorií: kvalita přednášek, exkurze, atmosféra, sdílení, motivace jít ven.

Kvalita přednášek

Toto téma bylo mezi respondenty často zmiňované v pozitivním, ale i negativním smyslu. Za důležité považovali především typ informací, které na kurzu získali, způsob jejich prezentace a možnost jejich praktického využití. Negativní zážitek s některým z kurzů na U3V měla například Hana:

Paní měla v ruce papír a četla z něj to, co bylo za ní promítnuté na tabuli a nic k tomu. Nejzajímavější jsou přitom právě ty příběhy okolo nebo nějaké nové věci. Tak to jsem ani nedochodila. (Hana)

Za povšimnutí stojí, že Hana kurz ani nedokončila, to znamená, že senioři účastníci se přednášek U3V nejsou ochotni absolvovat jakýkoliv kurz bez ohledu na jeho kvalitu, ale naopak jsou na to poměrně citliví. Na druhou stranu umějí senioři studující U3V také ocenit z jejich pohledu kvalitní přednášku a pozitivní přístup vyučujících:

Kvalita těch přednášek hodně závisí na přednášejících. Byly semestry, kdy nám přednášeli úžasný lidi jako třeba profesor Jan Sokol. Ten byl výbornej, to člověk jenom hltá a poslouchá to, co on říká. (Vratislav)

Kvalita přednášek se ukázala jako jeden z hlavních aspektů, který seniory na U3V naláká a nadále je tam udrží. Setkání se s méně kvalitní, nezajímavou přednáškou bylo pro seniory spíše výjimečné, ale pokud se tak stalo, nezapomněli se o tom zmínit. Na druhou stranu zajímavé přednášky a přednášející respondenti velmi chválili.

Exkurze

Častou součástí kurzů na U3V jsou i exkurze, které mohou v některých případech účastníci absolvovat i samostatně, bez příslušné přednášky. Pro respon-

denty jsou exkurze zajímavým zpestřením daného kurzu a často na ně vzpomínají jako na nejlepší část celého kurzu a vítanou možností navštívit místa, kam by se jinak nedostali. Příkladem je Hana, která o svém zážitku z úpravny hornin mluvila s velkým západem, nebo Karel, který se těší na návštěvu Ruzynského letiště. Přínos tohoto zážitku pro zpestření života seniorů je nezpochybnitelný:

To jsme jeli na úpravnu, kde se to dělá a tak, a pak nám ukázal hromadu a řekl, tam si zaklekněte a hrabte a určitě nějaké české granáty najdete. Můžu vám říct, ty důchodci o holích a s batohy to všechno hodili na zem. Tam se válely hole a batohy přes sebe. Já nekecám, všichni zakleklí, nikoho nebolely kolena, všichni viděli, vyhrabali brejle a kopali a hrabali jsme snad dvě hodiny, no fakt. Jsme se tam tak nasmáli a všichni nějaké našli. (Hana)

A tam půjdeme i na exkurzi přímo na Ruzyni a i do výroby letadel. Tam se moc těším! To jsou místa, která jsou přísně tajná. To řízení letového provozu je tak střežené a náročné. (Karel)

Z výše uvedené ukázky tedy vyplývá, že exkurze jsou pro seniory důležitým motivačním a aktivizujícím prvkem a výrazně zvyšují atraktivitu kurzů U3V.

Atmosféra

Velká část respondentů v rozhovorech zmiňovala, že je pro ně důležitá atmosféra, která na kurzech U3V panovala nebo panuje. Pochvaloval si ji především Vratislav, který absolvoval několik přednášek i s běžnými denními studenty a studijní prostředí si velice užívá.

No bezvadný. Jak jsem tam vlez a viděl jsem kolem sebe ty mladé lidi a ty pány profesory, kteří se tam s nima bavili na chodbě, přeci jenom je to akademická půda. I když to za toho socialismu nebylo

příliš upřednostňovaný, co se politiků týče a tak. Ale tam to na vás dýchne ta atmosféra. A zvlášť když je ta přednáška s téma ostatními. (Vratislav)

Mně to přišlo od začátku dobrý, super lidi, usměvaví, taková jako fajn atmosféra tam je. Paní doktorka je úžasná, ona je taková skoro bych řekla až mateřská, ona k nám má opravdu hezký vztah... žádný ostych nebo tak mít člověk nemusí. (Ivana)

O příjemné atmosféře mluví v úryvku i Ivana, která si pochvaluje přátelskou atmosféru na přednáškách. Příjemné prostředí na kurzech U3V je také jedním z důvodů, proč se na ně senioři rádi vracejí.

Sdílení

Je zajímavé, že část respondentů se o nově nabyté znalosti velice ráda podělí. Sdílení nově získaných informací probíhá v rodině nebo mezi známými a vždy je to bráno velice pozitivně. V některých případech vznikají i diskusní skupiny, které zmiňuje například Karel:

Je zajímavé, že o téhle škole se hodně bavíme na tom Míráku, co se scházíme z toho dopravního podniku. A odtamtud nás tam na tu školu chodí asi šest. Takže tam si povídáme navzájem ty novinky, co se dozvíme, rozebíráme to a tak. (Karel)

Někteří respondenti využívají vědomosti získané na U3V pro navázání ještě hlubšího kontaktu se svými nejbližšími:

Jo, večer si sedneme se skleničkou vína a povídáme si, co je kde nového a co jsme se dozvěděli. I když on toho teď moc nemá, protože pořád jen malují. A to mi zase hned ukáže, já to ofotím a hned posílám holkám. (Lenka)

Vytvoření nových společných komunikačních témat je tedy dalším přínosem U3V. Možnost obohatit někoho dalšího je příležitost, kterou senioři rádi využijí, a umožňuje jim zároveň strávit příjemně více času s jejich blízkými.

Motivace jít ven

Možná nejpřímějším pozitivem U3V pro seniory byla motivace opustit pohodlí domova a i za ne úplně příznivého počasí vyrazit ven se skupinou vrstevníků. Právě tato nutnost jistého sebezapření a překonání chvilkové lenosti je to, co může senioři pomoci udržet v běžném životě. Někteří, jako třeba Hana, to během rozhovorů potvrzují.

A ještě k tomu jsem chodila na architekturu na ČVUT, kde jsme chodili na vycházky po Praze. V zimě přšelo, v létě horko, no ty lidi byli nezmaři. Já bych do toho deště někdy nešla, ale přiznám se, že pak to bylo moc hezký. (Hana)

Každý z respondentů má individuální přístup k tomu, co se mu na U3V líbí. Nejvíce oceňují, pokud je kurz vedený odborníky, kteří přednáší lehkou populárně-naučným způsobem, a to především o zajímavostech v daném tématu. Pokud je ještě součástí kurzu exkurze na netradiční místo, kam se člověk běžně nedostane, jsou senioři nadšení.

Navazování nových kontaktů na U3V

Jak jsme uvedli v kapitole Teoretická východiska, jedním z možných důvodů navštěvování U3V může být snaha navázat nové kontakty s vrstevníky. Proto jsme se respondentů ptali, do jaké míry je to pro ně důležité a zda kurzy v tomto směru splňují jejich očekávání. Zajímavý postřeh měla Ivana, která tvrdí, že navázání nového kontaktu není na U3V vůbec jednoduché a ve svém výroku popsala trend, který panuje téměř na všech kurzech U3V.

Ale jinak celkově tam většinou chodí kamarádky, málo lidí tam chodí samo, to je takovej postřeh za těch pět let. Málo samotnejch lidí. Takže tam jsou takové uzavřené skupiny, sedí spolu, povídaj si spolu, tak to jo. Já jsem navázala kontakt akorát s těma děvčatama ty první dva roky. A dodneška si s tou jednou píšeme. (Ivana)

Několik respondentů uvedlo, že jim U3V připadá jako dobré místo na seznámení a že by se dalšímu setkávání s vrstevníky z U3V rozhodně nebránili, ale zároveň to nezbytně nepotřebují, protože mají známých dost.

Takhle, jsou tam příjemní lidé, ale nehlásila jsem se tam primárně jako někteří lidé kvůli kamarádkám, protože já je mám teda spíš mladší. Byla bych s nima schopná jít na kafičko nebo na skleničku, ale mám pocit, že nemám dost času ani na svoje blízké. Ale je to určitě dobrá příležitost, jak se seznámit, dovedu si představit, že bych po hodině s takovejma pěti dámama na tu sklenku zašla, ale nepotřebuju to. (Jana)

Zajímavý fenomén je pořádání různých společenských akcí samotnými účastníky U3V. Z toho vyplývá, že je mezi účastníky U3V i snaha o navazování kontaktů, což jistě mnozí s radostí vítají.

Takhle, já jsem tam určitě nešel kvůli tomu. Třeba u té jaderky, kam jsem chodil déle, tak tam je nějaká skupina, tam jsem měl dva kolegy, se kterými jsem se stýkal. Takhle někde se najde někdo, kdo udělá během toho semestru třeba dvakrát nějakou návštěvu restaurace, tak tam se člověk seznámí, ale že by z toho vznikly nějaké sociální kontakty, nějaká hlubší skupina, že bychom se scházeli častěji, tak to zatím nevzniklo. (Libor)

Žádný z respondentů neuvedl, že šel na U3V hledat primárně nové přátele a známé, ale téměř pro každého z nich byla společnost ostatních vrstevníků příjemná a v některých případech navázali nové kontakty, které vyústily ve společné aktivity mimo prostředí samotných kurzů.

Domácí příprava na kurzy U3V a jejich zakončení

Dalším tématem, na které jsme se respondentů dotazovali, bylo, jak intenzivně se věnují domácí přípravě na kurzy U3V. Odpovědi často souvisely se způsobem zakončení kurzu. Některé kurzy jsou ukončené zkouškou nebo je na jejich konci nutné vypracovat několikastránkovou závěrečnou práci, jiné kurzy od absolventů zkoušku ani písemný výstup nepožadují. Během povídání o domácí přípravě se tedy respondenti často zmiňovali i o jejich vztahu ke způsobu zakončení kurzu. Například Ivana upřednostňuje seminární práci před zkouškou.

Já jsem byla tam, kde byl test, to bylo na té zemědělské univerzitě, a to jsem se teda učila jak blázen. Jsme se báli, klepali jsme se, opravdu teda. Jsme se styděli, abychom to neuměli. Já mám ráda, když tam není test, když se nezkouší. A třeba na lékařských fakultách jsou seminární práce a ještě myslím na psychologii. Tak když na to má člověk čas, tak mi to nevadí. (Ivana)

Mezi respondenty byl zastoupen i názor, který jakékoliv formy zkoušení odmítá především kvůli stresu, který jim způsobují. Představitelem tohoto proudu je například Hana.

Ne, to nedělám a ani nechci. Protože zkoušky mě vždycky stresovaly, takže mně se to líbí tak, že si to poslechnu, něco si zapamatuju a možná že něco ne. Zapamatuju si hlavně ty zajímavosti a jsem rozhodně ráda, že ty zkoušky dělat nemusím. (Hana)

Na druhé straně se nachází Vratislav, který nějaké oficiální zakončení kurzu vysloveně vyžaduje.

Ale já prostě chci něco pro sebe udělat a tím, že to nenechám jenom na těch přednáškách, ale že se přinutím k tomu, abych si vzal tu knížku a něco si o tom přečetl a věděl něco o těch autorech a tak. A k tomu mě donutí jen ta zkouška. Samozřejmě když po mně pak už nikdo nic nechce, tak se k tomu už ani nevracím, to bych zas asi přeháněl. Ale tady jsem donucenější a já jsem rád, že jsem donucenější. Že to má nějaký fyzický konec, vyústění. (Vratislav)

Někteří účastníci U3V byli ochotni věnovat přípravě na zkoušky nebo vyhotovování seminárních prací velké množství svého volného času. Například Karel podle svých slov strávil vypracováním ročníkových prací desítky hodin.

Těmdle těm dvěma ročníkovým pracím, protože to bylo na čtyři semestry a na to jsem musel nastudovat taky spoustu věcí. Takže jsem tam musel do knihovny a půjčit si knížky k tomu tématu a přečíst si je. Takže v těchto případech mi to zabralo na hodiny tak čtyřicet, padesát hodin. (Karel)

Většina ostatních respondentů měla vztah k domácí přípravě spíše rezervovaný a někteří z nich, jako třeba Libor, omezují svou aktivitu související s U3V na vyslechnutí přednášky.

Já to beru tak, že sám pro sebe získávám informace, které si do sebe uložím nebo neuložím, podle toho, co je můj mozek schopen uložit a neuložit. Rozšíří se mi náhled na svět, ale už to nepotřebuju nějak dál zpracovávat do nějakých referátů, to pro mě není důležité. Jsem rád, že to vím, že jsem se něco nového dozvěděl, ale dál už to nějak zpracovávat nemusím. (Libor)

Dalším příkladem je Jana, která doma využívá prezentace poskytnuté přednášejícími k zopakování probrané látky. Přípravě na kurzy U3V věnuje i více než hodinu týdně.

No u vás na fakultě k tomu máme k dispozici na internetu ty prezentace. To je velký plus, při nejmenším si to stáhnou, abych to měla offline u sebe na počítači. Prohlídnu si to, když tam jsou nějaké zajímavé odkazy, takže to jo a jinak se na to snažím podívat, protože ono to na sebe často navazuje. A vracím se k tomu možná navíc tak hodinku, dvě hodinky tejdne, abych si zapamatovala ty pojmy. (Jana)

Tento způsob využívání poskytnutých prezentací byl mezi seniory poměrně častou formou domácí přípravy. S výjimkou Hany a Libora se všichni respondenti nějakým způsobem domácí přípravě věnovali, v některých případech dokonce s výrazným záplem a zaujetím. Většina seniorů navštěvujících U3V se tedy ve svém volném čase ráda věnuje tématům, která jsou na přednáškách probírána.

DISKUZE

Většina našich respondentů vzpomínala na léta svého předchozího studia pozitivně, což je mezi účastníky U3V poměrně obvyklé. Pozitivní vztah ke studiu v minulosti je mezi účastníky U3V často způsoben společenskými důvody (Butler, 2017). Je pravděpodobné, že naši respondenti patří obecně mezi ty společenštěji založené, a proto uvedli ve svých výpovědích jako důvod oblíbenosti školy právě kolektiv spolužáků. Pokud již byl mezi respondenty někdo, kdo měl na školu negativní vzpomínky, nesouviselo to se školou samotnou nebo s kolektivem, ale s nějakými externími důvody, a to především ekonomickými nebo rodinnými. Většina respondentů se o možnosti studovat kurzy U3V dozvěděla od svých bývalých kolegů a známých. Je

tedy možné, že pokud dochází k šíření informací ohledně U3V převážně přímým kontaktem a ústní formou, je cílová skupina potenciálních účastníků z poměrně omezené sociální bubliny. To by však bylo vhodné ověřit kvantitativními výzkumnými metodami.

Důležitým mezníkem v životě seniorů, i v souvislosti s U3V, byl odchod do důchodu. Volný čas, který jim díky tomu vznikl, někteří z respondentů okamžitě vyplnili navštěvováním U3V, někteří dokonce i vícekrát týdně. Přestože může být odchod do důchodu pro seniory náročným obdobím (Oksanen, 2011), téměř všichni naši respondenti odešli do důchodu v zákonem vymezeném čase z vlastního rozhodnutí, i když se konkrétní důvody mohly lišit. Často se zmiňovali o přípravě na důchod. Z výzkumu Svobodové (2010) vyplývá, že se aktivní přípravě na důchod věnují ve větší míře více vzdělaní lidé, což také odpovídá představě o účastnících U3V jako o vzdělaných jedincích.

Senioři v současné postmoderní společnosti mají výrazně různorodé vnímání stárí a stárnutí. Na jedné straně jsou senioři aktivní, kteří se společensky angažují, navštěvují kurzy U3V nebo se účastní různých dobrovolnických akcí. Část seniorů je naopak velice pasivní, tito lidé téměř neopouštějí své domovy a jsou často odkázáni na pomoc ostatních. První příklad, tzv. aktivní stárnutí, je pro seniory samozřejmě ideální, ale z různých důvodů (zdravotních, sociálních, finančních) není umožněno všem (Skálová, 2015). Aktivita ať už fyzická nebo psychická je pro seniory velice přínosná a má pozitivní vliv na jejich pocit spokojenosti (Skálová, 2015), což potvrzují i výpovědi našich respondentů. V otázce sociálních kontaktů a sociálního zapojení seniorů se nabízí porovnání výpovědí našich respondentů s výzkumem provedeným ve Švédsku (Holmén & Furukawa, 2002). Švédského výzkumu se zúčastnilo okolo tisíce seniorů a téměř

80 % z nich uvedlo, že je během posledních let jejich života trápila samota. Pokud porovnáme tyto výsledky běžné populace s výsledky respondentů studujících U3V, tak zde máme výrazný protiklad. Někteří z nich dokonce uvedli, že se cítí sociálně natolik saturovaní, že by chtěli být také alespoň chvíli sami. Samotou tedy respondenti rozhodně netrpěli. Je ovšem nutné zmínit, že Švédsko patří, spolu s Nizozemskem a Dánskem, v nedostatku sociálních kontaktů ve vyšším věku mezi světové rekordmany (Tilburg & Dykstra, 2006).

Motivace seniorů pro studium kurzů U3V byla velice pestrá a z rozhovorů vyplývá, že se na ní podílí řada různých faktorů. V základních bodech se naše výsledky shodují s pracemi jiných autorů. Velice podobné výsledky získaly např. polské autorky Mackowicz a Wnek-Gozdek (2016), které svůj výzkum realizovaly rovněž kvalitativními metodami. Podobnost výpovědí polských a českých může souviset s podobnou metodikou výzkumu a sociokulturní blízkostí obou skupin. České i polské respondenty motivovala ke studiu U3V především snaha smysluplně využít volný čas, opustit pohodlí domova a jít ven, účastnit se exkurzí a získat nová komunikační témata, která případně mohou sdílet s okolím. Čeští respondenti navíc často zmiňovali, že je motivuje dobrá atmosféra a studijní prostředí, které na kurzech U3V panují. Dalším faktorem, který ovlivňuje motivaci seniorů studovat U3V, je touha dozvědět se nové informace, a jak uváděli sami respondenti, zájem o „aktuálně“. V širokém slova smyslu by se dal tento faktor považovat za nejsilnější motivaci seniorů navštěvovat U3V, vzhledem k tomu, že ho často zmiňovali jako první. V tomto kontextu je pozoruhodné, že tři z našich respondentů původně vystudovali společenskovědní (konkrétně ekonomický) obor a ke studiu přírodovědně zaměřených kurzů se dostali až v seniorském věku. Jak jsme ale uvedli výše, v celém kontextu se jedná o multifaktoriální záležitost. Ke stejnému výsledku,

tedy že je pro seniory na U3V zájem o aktuální informace velice podstatný, došla i studie z přelomu tisíciletí, která porovnávala motivaci seniorů v Australii a Číně (Picton & Yuen, 1998).

Zajímavé je, že v mnoha pracích se jako jeden z vysoko umístěných faktorů motivace uvádí sociální důvody ve smyslu navázání kontaktů s vrstevníky (Picton & Yuen, 1998; Skálová, 2015; Mackowicz & Wnek-Gozdek, 2016). Během našeho výzkumu jsme nenašli mnoho výpovědí, které by toto tvrzení potvrdily. Sociální kontakt byl pro respondenty téměř vždy příjemný, ale žádný z nich ho nepovažoval za primární důvod navštěvování U3V. Během analýzy rozhovorů se nám podařilo objevit některé konkrétnější příčiny motivace, které se v literatuře, pokud je nám známo, nevyskytují. Jedná se například o „domácí přípravu“, kterou si můžeme představit jako energii, kterou účastníci U3V vkládají do svého studia mimo samotnou přednášku nebo exkurzi. Názory respondentů na tuto problematiku se dost rozcházejí. Někteří práci navíc přímo vyžadují, zatímco jiní ji v žádném případě neakceptují. Rozdíl mezi respondenty je způsoben přístupem ke studiu a časovou vytížeností. Respondent, který navštěvuje U3V vícekrát týdně a bere ji jako výplň svého volného času, již nemá o práci navíc zájem. Naopak účastníci, kteří chodí na méně přednášek a ještě si je vybírají podle možnosti co nejvyššího praktického využití v budoucnu, se domácí přípravě věnují s velkým zápletem. Motivace pro studium na U3V je tedy velice individuální záležitost a je ovlivněna mnoha faktory, které mají různou sílu a zastoupení, což je ovlivněno individuálním přístupem každého jedince k trávení svého volného času a pravděpodobně také jeho vztahem ke vzdělání v minulosti.

ZÁVĚR

Náš příspěvek přináší vhled do názorů účastníků přírodovědně zaměřených kurzů univerzity třetího věku na Přírodovědecké fakultě UK a také do jejich motivace tyto kurzy studovat. Výsledky byly získány pomocí polostrukturovaných rozhovorů s osmi studenty. Respondenti nejčastěji uváděli tyto faktory, které je ke studiu kurzů U3V motivují:

1. Aktivní trávení volného času
2. Zájem o aktuální informace
3. Rozšiřování již známého (koníčky)
4. Vytváření nových komunikačních témat
5. Důvod opustit pohodlí domova
6. Navštívení zajímavých míst (exkurze)
7. Příjemná atmosféra na U3V
8. Domácí příprava na kurzy

V budoucnu by bylo vhodné ověřit výsledky této práce kvantitativními metodami.

Poděkování

Děkujeme RNDr. Vandě Janštové, Ph.D. za cenné připomínky k pracovní verzi rukopisu a Mgr. Ditě Šimralové za jazykovou korekturu.

Literatura

- Adamec, P., Dan, J., Hašková, B. (2010). Přínos univerzit třetího věku ke kvalitě života seniorů, *Škola a zdraví 21*, Brno: Munipress, 359-364 s.
- Adamec, P. & Kryštof, D. (2011). *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno, Masarykova univerzita.
- Auerbach, A. J., Charles, K. K., Coile, C. C., Gale, W., Goldman, D., Lee, R., Lucas, Ch. M., Orszag, P. R., Sheiner, L. M., Tysinger, B., Weil, D. N., Wolfers, J. & Wong, R. (2017). How the Growing Gap in Life Expectancy May Affect Retirement Benefits and Reforms, *National bureau of economic research*, 2329(4), 1-30. <https://doi.org/10.1057/s41288-017-0057-0>
- Baram-Tsabari, A., Ricky J. Seithi, R. J., Bry, L., Yarden, A. (2010). Identifying účastníků' Interests in Biology Using a Decade of Self-Generated Questions. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, vol. 6, no. 1, p, s. 63-75. <https://doi.org/10.12973/ejmste/75228>
- Bernard, L. (2013). Cizinci jako obtížně dosažitelná populace, *SDA Info 2013*, 7(1), 57-80 s. <https://doi.org/10.13060/1802-8152.2013.7.1.3>
- Boelens, C., Hekman, E. E. G. & Verkerke, G. J. (2013). Risk factors for falls of older citizens, *Technology and health care*, 21(6), 521-533 s. <https://doi.org/10.3233/THC-130748>
- czso.cz (2021). *Naděje dožití aneb kolika let se můžeme dožít v našem kraji?* | ČSÚ v Ústí nad Labem. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xu/nadeje-dozeni-aneb-kolika-let-se-muzeme-doazit-v-nasem-kraji>
- Butler, R. N. (2017). The Life Review: An Interpretation of Reminiscence in the Aged, *Psychiatry*, 2747(9), 65-76 s. <https://doi.org/10.1080/00332747.1963.11023339>

- Dicicco-Bloom, B. & Crabtree, B. F. (2006). Making sense of qualitative research. The qualitative research interview, *Medical education*, 40(11), 314-321 s. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x>
- Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum. 123-125 s.
- Eurostat (2015). *People in the EU: Who Are We and How Do We Live?* <http://bookshop.europa.eu/uri?target=EUB:NOTICE:KS0415567:EN:HTML>
- Ayllón, S. (2015). Youth poverty, employment and leaving the parental home in Europe, *Review of Income and Wealth*, 61(4), 651-676 s. <https://doi.org/10.1111/roiw.12122>
- Gubrium, F. & Holstein, J. (2002). *Handbook of interview research: context and method*. Thousand Oaks: Sage Publications. 83-85 s. <https://doi.org/10.4135/9781452218403>
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 183-186 s.
- Holmén, K. & Furukawa, H. (2002). Loneliness, health and social network among elderly people, a follow-up study, *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 35(5), 261-274 s. [https://doi.org/10.1016/S0167-4943\(02\)00049-3](https://doi.org/10.1016/S0167-4943(02)00049-3)
- Hori, S. & Cusack, S. (2006). Third-age education in Canada and Japan: Attitudes towards aging and participation in later life. *Educational Gerontology*, 32(6), 463-481 s. <https://doi.org/10.1080/03601270600685677>
- Huang, C. S. (2006). The University of the Third Age in the UK: An interpretive and critical study. *Educational Gerontology*, 32(10), 825-842 s. <https://doi.org/10.1080/03601270600846428>
- Jaeggi, S. M., Buschkuhl, M., Jonides, J. & Perrig, W. J. (2008). Improving fluid intelligence with training on working memory, *PNAS Direct Submission*, 105(19), 6829-6833 s. <https://doi.org/10.1073/pnas.0801268105>
- Janík, T., Stuchlíková, I. (2010). Oborové didaktiky na vzestupu: přehled aktuálních vývojových tendencí. *Scientia in educatione*, 1(1), s. 5-32. <https://doi.org/10.14712/18047106.3>
- Jedlička, T. (2019). *Osobnostní charakteristika a motivace studentů univerzity třetího věku*, Diplomová práce, PŘF UK.
- Jeřábek, H. (1993). *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 75-76 s.
- Kern, H. (1999). *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 127-140 s. <https://doi.org/10.1515/9783486801743-009>
- Krause, N. (2004). Lifetime trauma, emotional support, and life satisfaction among older adults, *The Gerontologist*, 44(5), 615-623 s. <https://doi.org/10.1093/geront/44.5.615>
- Kubiátko, M., Švandová, K., Šibor, J. & Škoda, J. (2012). Vnímání chemie žáky druhého stupně základních škol. *Pedagogická orientace*, 22(1), 82-96 s. <https://doi.org/10.5817/PedOr2012-1-82>
- Laslett, P. (1989). *A fresh map of life: the emergence of the third age*. London: Weidenfeld and Nicolson, 150-152 s.
- Mackowicz, J. & Wnek-Gozdek, J. (2016). It's never too late to learn – How does the Polish U3A change the quality of life for seniors? *Educational Gerontology*, 1277(5), 186-197 s. <https://doi.org/10.1080/03601277.2015.1085789>
- Maniecka-Bryła, I., Gajewska, O., Burzyńska, M., Bryła, M. (2013). Factors associated with self-rated health (SRH) of a University of the Third Age (U3A) class participants. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 57(6), 156-161 s. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2013.03.006>
- Markle, D. T., West, R. E. & Rich, P. J. (2011). Beyond transcription: technology, change, and refinement of method. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 12(3), 1-21 s.
- Midwinter, E. (2004). 500 beacons: The U3A story. *Ageing and society*, 25(4), 988-990 s.
- Muhlpachr, P. (2001). Vzdělávání dospělých. *Pedagogická orientace*, 2, 90-110 s.
- Niedzielska, E., Guszowska, M., Kozdroń, E., Leś, A., Krynicki, B. & Piotrowska, J. (2017). Quality of life and its correlates in students of a university of the third age. *Polish Journal of Sport and Tourism*, 24(1), 35-4. <https://doi.org/10.1515/pjst-2017-0005>
- Oksanen, T., Vahtera, J., Westerlund, H., Pentti, J., Sjösten, N., Virtanen, M., Kawachi, I. & Kivimäki, M. (2011) Is

- retirement beneficial for mental health? Antidepressant use before and after retirement. *Epidemiology*, 22(4): 553-559 s. <https://doi.org/10.1097/EDE.0b013e31821c41bd>
- Opendakker, R. (2006). Advantages and Disadvantages of Four Interview Techniques in Qualitative Research. *Qualitative Social Research*, 7(4), 1-13 s.
- Picton, C. & Yuen, C. (1998). Educational interests and motivations of older adult learners: A comparative study between Australia and China. *Ageing International*, 2(8), 24-45 s. <https://doi.org/10.1007/s12126-998-1003-z>
- Prokop, P., Komorníková, M. (2007). Postoje k přírodopisu u žiaků druhého stupňa základných škôl. *Pedagogika*, roč. 57, č. 1, s. 37-46.
- Prokop, P., Prokop, M. & Tunnicliffe, S. D. (2007). Is biology boring? Student attitudes toward biology. *Journal of Biological Education*, 42(1), 36-39 s. <https://doi.org/10.1080/00219266.2007.9656105>
- Prokop, P., Tuncer, G. & Chudá, J. (2007). Slovakian students' attitudes toward biology. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 3(4), 287-295 s. <https://doi.org/10.12973/ejmste/75409>
- Rabušic, L. (2006). Vzdělávání dospělých v předseniorském a v seniorském věku. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity*, 80-99 s.
- Radvanová, R. (2006). *Univerzita třetího věku Masarykovy univerzity z pohledu jejích účastníků*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Brno.
- Russell, C. (2007). What do older women and men want? *Current sociology*, 55(4), 173-192 s. <https://doi.org/10.1177/0011392107073300>
- Ryan, G. W. & Bernard, H. R. (2003). Techniques to identify themes. *Field Methods*, 15(1), 85-109 s. <https://doi.org/10.1177/1525822X02239569>
- Sak, P. & Kolesárová, K. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha, Grada Publishing, a. s.
- Skálová, J. (2015). Spokojenost českých seniorů s životem v důchodu. *Acta FF ZČU*, 7(1), 139-155 s.
- Staniček, P. (2002). Sociální pedagogika, Geragogika jako legitimní pedagogická subdisciplína. *Pedagogická orientace*, 4(4), 91-95 s.
- Svobodová, K. (2010). Příprava na stáří a odchod do důchodu. *Aktivní stárnutí, rodina a mezigenerační solidarita (sborník)*, 1-15 s.
- Šemberová, J. (2003). Univerzita třetího věku jako součást celoživotního učení. In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání: 11. výroční mezinárodní konference ČAPV: Sborník referátů*.
- Šerák, M. (2015). Vzdělávání seniorů v České republice – současnost a budoucnost. *Současná role celoživotního učení v životě seniorů z multidisciplinární perspektivy: ke konferenci konané u příležitosti 25. výročí založení Univerzity třetího věku na Masarykově univerzitě dne 16. září 2015*, 25, 91-99.
- Škoda, J., Doulík, P. (2009). Vývoj paradigmat přírodovědného vzdělávání. *Pedagogická orientace*, roč. 19, č. 3, s. 24-44.
- Špatenková, N. & Směkalová, L. (2015). *Edukace seniorů. Geragogika a gerontodaktika*. Praha, Grada Publishing.
- Švaříček, R. & Šedová, K. et al. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 159-170 s. <https://doi.org/10.14712/23363177.2018.265>
- Tilburg, T. & Dykstra, P. A. (2006). *The Cambridge handbook of personal relationships*. Cambridge, UK: Cambridge university press, 485-499 s. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511606632.027>
- Tilley, S. A., Powick, K. D. (2002). Distanced data: transcribing other people research tapes. *Canadian journal of education*, 27(2), 291-310 s. <https://doi.org/10.2307/1602225>
- Vellas, P. (1997). Genesis and aims of the Universities of the Third Age. *European Network Bulletin*, 1, 9-12 s.

- Vogel, E., Ludwig, A., & Börsch-Supan, A. (2017). Aging and pension reform: extending the retirement age and human capital formation. *Journal of Pension Economics & Finance*, 16(1), 81-107.
- Więczkowska, H. Z. (2017). Correlations between satisfaction with life and selected personal resources among students of Universities of the Third Age. *Clinical Interventions in Aging*, 31(7), 1391-1399 s. <https://doi.org/10.2147/CIA.S141576>
- Wilińska, M. (2016). Proud to be a woman: Womanhood, old age, and emotions. *Journal of Women and Aging*, 28(1), 1-12 s. <https://doi.org/10.1080/08952841.2015.1017431>
- Zielin, H., Muszalik, M. & Kedziora, K. (2012). The analysis of aging and elderly age quality in empirical research: Data based on University of the Third Age (U3A) students. *Gerontology and Geriatrics*, 55(7), 195-199 s. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2011.07.011>